

Utjecaj Dinama i Hajduka na razvoj nogometa u Hrvatskoj

Vuksan, Dino

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Kinesiology Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Kineziološki fakultet Osijek**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:265:702192>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Kinesiology Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Kineziološki fakultet Osijek

Preddiplomski sveučilišni studij Kineziologija

Dino Vuksan

**UTJECAJ DINAMA I HAJDUKA NA RAZVOJ NOGOMETA U
HRVATSKOJ**

Završni rad

Osijek, 2023.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Kineziološki fakultet Osijek
Preddiplomski sveučilišni studij Kineziologija

DINO VUKSAN

**UTJECAJ DINAMA I HAJDUKA NA RAZVOJ NOGOMETA U
HRVATSKOJ**

Završni rad

JMBAG: 0267045523

e- mail: dvuksan@kifos.hr

Mentor: prof. dr. sc. Damir Matanović

Sumentor: dr. sc. Pavao Nujić

Osijek, 2023.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Kinesiology Osijek
University undergraduate study of Kinesiology

Dino Vuksan

**THE INFLUENCE OF DINAMO AND HAJDUK ON
DEVELOPMENT OF FOOTBALL IN CROATIA**

Undergraduate thesis

Osijek, 2023.

IZJAVA
O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI,
SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA
I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni
(navesti vrstu rada: završni / diplomski) rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Kineziološkog fakulteta Osijek, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju „Narodne novine“ broj 123/03., 198/03., 105/04., 174/04., 2/07.-Odluka USRH, 46/07., 63/11., 94/13., 139/13., 101/14.-Odluka USRH, 60/15.-Odluka USRH i 131/17.).
3. Izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: Dino Vuksan

JMBAG: 0267045523

Službeni e-mail: dvuksan@kifos.hr

Naziv studija: Preddiplomski sveučilišni studij kineziologije

Naslov rada: Utjecaj Dinama i Hajduka na razvoj nogometa u Hrvatskoj

Mentor završnog rada: prof. dr. sc. Damir Matanović

Sumentor: dr. sc. Pavao Nujić

U Osijeku, 2023. godine

Potpis Vuksan

Utjecaj Dinama i Hajduka na razvoj nogometa u republici hrvatskoj

SAŽETAK

Nogomet u Hrvatskoj jedan je od najpopularnijih sportova. Nogomet je na tlo Hrvatske došao još krajem 19. stoljeća. Otada su se počeli razvijati nogometni sastavi koji su preteče današnjim nogometnim klubovima. Među najstarijim klubovima su Hajduk iz Splita te Dinamo iz Zagreba. Građanski, preteča današnjeg Dinama, osnovan je 1911., nekoliko tjedana nakon Hajduka. U svojoj povijesti, Dinamovci su osvojili brojna natjecanja, zlatno doba bilo je 1960.-tih godina. Danas je Dinamo najistaknutija momčad u Hrvatskoj nogometnoj ligi. Hajduk, osnovan nešto ranije, u svojoj povijesti također ima iznimne uspjehe, na hrvatskoj, europskoj i svjetskoj nogometnoj sceni. Povijesno gledano, vode se rasprave o tome koji je klub veći te nije lako dati odgovor na to pitanje. Hajduk je svoje zlatno doba doživio desetljeće nakon Dinama – 1970.-tih. Bez Dinama i Hajduka nogomet u Hrvatskoj danas ne bi izgledao jednako. Dinamo i Hajduk u ovom trenutku svakako su najpoznatiji nogometni klubovi na međunarodnoj nogometnoj sceni.

Ključne riječi: nogomet, Dinamo, Hajduk, nogomet u Hrvatskoj

The influence of dinamo and hajduk on development of football in the republic of croatia

ABSTRACT

Football in Croatia is one of the most popular sports. Football came to Croatia at the end of the 19th century. Since then, football teams began to develop, which are the forerunners of today's football clubs. Hajduk from Split and Dinamo from Zagreb are among the oldest clubs. Građanski, the forerunner of today's Dinamo, was founded in 1911, a few weeks after Hajduk. In their history, Dinamo won numerous competitions, the golden age was in the 1960s. Today, it is the absolutely dominant team in the Croatian football league. Hajduk, founded a little earlier, also has exceptional successes in its history, on the Croatian, European and world football scene. Historically speaking, there are debates about which club is bigger and it is not easy to answer that question. Hajduk experienced its golden age a decade after Dinamo - in the 1970s. Without Dinamo and Hajduk, football in Croatia today would not be nearly as good as it is today.

Keywords: football, Dinamo, Hajduk, Football in Croatia

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Povijest nogometa u Hrvatskoj	2
2.1. Počeci nogometa u Hrvatskoj (do Prvog svjetskog rata)	3
2.2. Hrvatski nogomet između dva rata	4
2.3. Hrvatski nogomet u Jugoslaviji	4
2.3.1. Nogomet u SFRJ	5
2.4. Nogomet u Hrvatskoj nakon 1991.	5
3. Povijest kluba GNK Dinamo Zagreb	7
3.1. Godine osnutka	7
3.2. Međuratno razdoblje	8
3.3. Razdoblje nakon Drugog svjetskog rata	10
3.4. Zlatno doba	11
3.5. Od 1970.-tih do samostalnosti	12
3.6. Od 1991. do 2023.	13
4. Povijest kluba HNK Hajduk Split	15
4.1. Godine osnutka	15
4.2. Međuratno razdoblje	16
4.3. Razdoblje nakon Drugog svjetskog rata	17
4.4. Zlatno doba	18
4.5. Od 1980-tih do samostalnosti	18
4.6. Od 1991. do 2023.	18
5. Utjecaj Dinama i Hajduka na nogomet u Hrvatskoj	20
5.1. Rivalstvo i nacionalni identitet	20
5.2. Dinamo i Hajduk na međunarodnoj razini	21

5.3. Razvoj mladih i reprezentacija	22
5.4. Navijači	23
6. Zaključak	25
Bibliografija	26

1. Uvod

Nogomet je u hrvatskom narodu uvijek imao posebno mjesto. Kaže se da je nogomet najvažnija sporedna stvar na svijetu, no u Hrvatskoj je nogomet nerijetko bio i iznad najvažnije sporedne stvari na svijetu. U brojnim situacijama hrvatski nogometni klubovi bili su utočišta za sve koji se nisu slagali s državnom politikom, a stadioni su postajali Hrvatska u malome.

Povijesni razvoj nogometa u Hrvatskoj složen je fenomen kojemu treba pristupiti s različitih strana. Početkom dvadesetog stoljeća, kad su osnovani Dinamo i Hajduk, može se zaključiti kako su dva kluba bila vidljiva i na tadašnjem teritoriju Hrvatske i na teritoriju Europe, čak i na svjetskoj razini. Već u svojim prvim godinama klubovi su se profilirali kao izvrsne nogometne momčadi koje su pokazale hrvatski nogomet na internacionalnoj sceni. Također, reprezentativni nogomet u Hrvatskoj bilježi upravo nevjerojatne rezultate.

Već u ranim godinama, kad je klupski nogomet više bio pitanje entuzijazma, nego pitanje profita, neki hrvatski klubovi, u prvom redu Dinamo i Hajduk, istaknuli su se svojom veličinom te su na međunarodnoj nogometnoj sceni postigli velike rezultate.

Oba kluba bila su dio velike četvorke u jugoslavenksom nogometu, no oba kluba postigli su i velike rezultate na svjetskoj razini. Oba kluba temeljito su oblikovala hrvatski nogomet.

Upravo je navedena tema predmet ovog završnog rada. Rad se temelji na istraživanju relevantne literature. Utjecaj Dinama i Hajduka na hrvatski je nogomet neosporan, no u kolikoj su mjeri ova dva kluba oblikovala hrvatski nogomet vidljivo je tek nakon povijesne analize hrvatskog nogometa te povijesne analize Dinama i Hajduka.

2. Povijest nogometa u Hrvatskoj

Nogomet u Hrvatskoj ima dugu i bogatu povijest, a prvi se put pojavio krajem 19. stoljeća. Prva zabilježena nogometna utakmica na teritoriju današnje Hrvatske odigrala se 1873. u Rijeci, no na različitim mjestima donose se različiti navodi o tome koja je utakmica prva odigrana u Republici Hrvatskoj pa tako neki navode utakmicu koja se igrala u Županji 1880.,¹ no svakako je do početka 20. stoljeća sport postao popularan u cijeloj zemlji (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

Godine 1912. osnovan je Hrvatski nogometni savez (HNS), a reprezentacija je debitirala 1940. u prijateljskoj utakmici protiv Slovenije. Međutim, zbog Drugog svjetskog rata i kasnijih političkih previranja u regiji, reprezentacija nije mogla igrati natjecateljske utakmice sve do 1990-ih (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

Nakon stjecanja neovisnosti od Jugoslavije 1991., Hrvatska se brzo etablirala kao sila u međunarodnom nogometu. Reprezentacija je stigla do četvrtfinala Europskog prvenstva 1996. i trećeg mjesta na Svjetskom prvenstvu 1998., a igrači poput Davora Šukera, najboljeg strijelca prvenstva, i Zvonimira Bobana postali su poznata imena hrvatskog nogometa (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

U 21. stoljeću Hrvatska je nastavila biti jaka momčad u Europi. Došli su do finala Svjetskog prvenstva u nogometu 2018., a kvalificirali su se i za Europsko prvenstvo 2016. i 2020. Reprezentacija je dala nekoliko vrhunskih igrača, uključujući Luku Modrića, Ivana Rakitića i

¹ Na ovom mjestu vrijedi napomenuti kako ne postoji jednoznačni podatak o tome gdje je održana prva nogometna utakmica na prostoru današnje Hrvatskoj jer različiti sekundarni izvori donose i različite podatke. Popularna stranica Wikipedija donosi slijedeći navod: „Prva nogometna utakmica na području Hrvatske odigrana je u Rijeci. Godine 1873. na inicijativu Roberta Whiteheada, inženjera i vlasnika tvornice Torpedo, utakmicu su odigrale ekipe sastavljene od djelatnika Mađarskih željeznica s jedne i engleskih mornara i radnika s druge, ali su u momčadima primljeni i lokalci. Englezi su radili u tadašnjem Riječkom tehničkom zavodu (Stabilimento Tecnico di Fiume) koji kasnije postaje tvornica Torpedo, a utakmica je odigrana na području poznatom kao Pod Jelšun, između ulaza u bivšu tvornicu Torpedo i INA-ine rafinerije na Mlaki. 1880. godine lokalni mladići počeli su igrati nogomet u Županji. Nogometna lopta s kojom su se igrale utakmice 1880. godine i kasnije na području Županje sačuvana je i danas (Wikipedija, 2020). – stranica se poziva na spomen ploču prvoj Hrvatskoj nogometnoj utakmici (Kanal RI, 2018).

Drugi navod može se naći na stranici eduvizija: „Prva nogometna utakmica u Hrvatskoj odigrana je 1873. godine u Rijeci. No, u njoj su sudjelovali samo engleski mornari, a ne i lokalno stanovništvo. Zato se za početak nogometa u Hrvatskoj uzima 1880. godina, kada je u Županji skupina lokalnih mladića zaigrala upravo protiv Engleza, koji su na tom području radili na eksploataciji hrastovih šuma.“ (Eduvizija, 2018).

U ovom radu kao mjerodavni podatci odabrat će se podatci koje navodi Leksikografski zavod Miroslav Krleža koji utakmicu u Rijeci zanemaruje jer tada Rijeka nije bila dio Hrvatskog teritorija niti Hrvatske države.

Marija Mandžukića. Na Svjetskom prvenstvu 2022. osvojili su treće mjesto (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

Hrvatski klupski nogomet bilježi uspjehe i na međunarodnoj sceni. Dinamo Zagreb i Hajduk Split osvojili su Prvu jugoslavensku ligu, a od osnutka Prve hrvatske nogometne lige Dinamo Zagreb osvojio je najviše naslova prvaka. Dodatno, hrvatski klubovi su imali uspjeha u europskim natjecanjima, s Dinamom Zagreb i Hajdukom Splitom na čelu (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

Već ovako površan pogled na nogomet u Hrvatskoj vrlo dobro prikazuje da je Republika Hrvatska svjetska nogometna velesila.

2.1. Početci nogometa u Hrvatskoj (do Prvog svjetskog rata)

Pojava nogometa u Hrvatskoj ipak je vezana uz dr. Franju Bučara, koji je 1893. u Zagrebu, nakon studija na Centralnome gimnastičkom zavodu u Stockholmu, upoznao javnost s novom igrom. Na prijedlog Slavka Rutznera Radmilovića nazvana je nogomet (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

Nogomet se najprije igrao u Hrvatskom sokolu u više gradova (Zagreb, Split) te u pojedinim školama (Karlovac), a kada je 1903. u Zagrebu utemeljen HAŠK (Hrvatski akademski športski klub), osnovana je u tom klubu i sekcija za nogomet. Iste godine osnovan je i PNIŠK (Prvi nogometni i športski klub) Zagreb. Sljedeće godine u Splitu je djelovao neregistrirani klub Šator, u Rijeci je osnovana Olimpia, a 1905. Viktorija na Sušaku. Godine 1906. u Zagrebu je odigrana prva javna utakmica između HAŠK-a i PNIŠK-a (1 : 1) i osnovan Srednjoškolski klub Concordia, u Sisku je osnovana Segesta, u Slavanskom Brodu Marsonia, u Vinkovcima Cibalia, u Karlovcu Trenk (preteča Olimpije iz 1908)... (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

Godine 1907. u Zagrebu je odigrana prva međunarodna utakmica u Hrvatskoj između kombinirane momčadi HAŠK-a i PNIŠK-a sa Slavijom iz Praga, koja je završila pobjedom gostiju s 15 : 0. God. 1911. osnovani su najpopularniji hrvatski klubovi – u Splitu Hajduk i u Zagrebu Građanski (Prvi hrvatski građanski športski klub). Prvo prvenstvo održano je 1912–1913². u organizaciji nogometne sekcije HŠS-a. Sudjelovali su zagrebački klubovi AŠK Croatia, Građanski, HAŠK, Concordia i Tipografski športski klub Zagreb, a prvenstvo nije završeno zbog nešportskog ponašanja. Novo prvenstvo počelo je 1914., ali je prekinuto zbog rata (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

² Na ovom mjestu vrijedi spomenuti kako se 1912. uzima kao godina osnutka Hrvatskog nogometnog saveza na službenim stranicama saveza (Hrvatski nogometni savez, 2022). Više o tome u poglavlju o povijesti HNS-a.

2.2. Hrvatski nogomet između dva rata

Za vrijeme Prvog svjetskog rata obustavljene su sve športske aktivnosti. Nogometni savez osnovan je 1919. u Zagrebu. Iako je bilo najavljeno osnivanje hrvatskoga saveza, na samoj skupštini ipak je utemeljen Jugoslavenski nogometni savez (JNS). HNS (Hrvatski nogometni savez) osnovan je tek 1939. (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

U razdoblju 1919–41. vodeći hrvatski klubovi odigrali su važnu ulogu u jugoslavenskom nogometu. U Prvoj ligi nastupali su splitski Hajduk, osječka Slavija, varaždinska Slavija te zagrebački klubovi Građanski, Concordia i HAŠK. Mnogobrojni hrvatski igrači nastupali su za jugoslavensku reprezentaciju (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

Pismom iz 17. srpnja 1941. HNS je obaviješten da je primljen u članstvo FIFA-e. Nogometna reprezentacija Hrvatske počela je nastupati već 1940. kao izabrana vrsta Banovine Hrvatske te je odigrala četiri utakmice. Reprezentacija NDH odigrala je 15 međunarodnih utakmica u razdoblju svojeg postojanja (1941.-1944.). Prvu je odigrala 15. lipnja 1941. protiv Njemačke u Beču i tada se prvi put prije susreta svirala himna Lijepa naša domovino (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

Za vrijeme Drugog svjetskog rata igrana su 4 prvenstva NDH, ali su samo dva dovršena. U sezoni 1941–42. odigran je samo jesenski dio prvenstva (vodio je zagrebački Građanski), a 1942. prešlo se na sustav proljeće – jesen. Godine 1942. prvak je bila zagrebačka Concordia, a 1943. Građanski. Prvenstvo 1944. nije završeno. Uz prvake, u ligaškome natjecanju za NDH sudjelovali su još HAŠK, Željezničar, Ličanin, Ferraria – iz Zagreba, Hajduk, Građanski i Radnik – iz Osijeka, Građanski, Zemun i Viktorija – iz Zemuna, SAŠK i Gjergelez – iz Sarajeva, HBŠK i Hrvoje – iz Banje Luke, Bata iz Borova, Zrinski iz Mostara i Zagorac iz Varaždina (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

2.3. Hrvatski nogomet u Jugoslaviji

Prvo jugoslavensko prvenstvo nakon Drugog svjetskog rata održano je 1945., a sudjelovale su republičke reprezentacije. Hrvatska je osvojila treće mjesto. Prvo natjecanje klubova održano je u sezoni 1946–47. Do 1991. u Jugoslavenskoj prvoj ligi od hrvatskih klubova nastupali su Osijek, vinkovački Dinamo, Rijeka, splitski Hajduk i Split te zagrebački klubovi Dinamo, Zagreb, Lokomotiva i Trešnjevka. Prvenstvo su osvajali samo Hajduk i zagrebački Dinamo. U natjecanju za kup, osim Hajduka i Dinama, uspješna je bila i Rijeka. U europskim kupovima jedini pobjednik bio je Dinamo u Kupu velesajamskih gradova (1967) (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

2.3.1. Nogomet u SFRJ

Nogomet je bio popularan sport u Jugoslaviji i imao je bogatu povijest i kulturu. Jugoslavenska nogometna reprezentacija bila je jedna od najjačih reprezentacija u Europi, a imali su mnogo zapaženih uspjeha poput osvajanja Europskog prvenstva za igrače do 21 godine 1978. i plasmana u četvrtfinale Svjetskog prvenstva 1930., 1950. i 1990. godine (Tomaš, 2021).

Prva jugoslavenska liga, koja je bila najviša razina profesionalnog nogometa u zemlji, bila je vrlo natjecateljska i sadržavala je mnogo talentiranih igrača. Liga je bila dom mnogim uspješnim klubovima, kao što su Crvena zvezda Beograd, Dinamo Zagreb, Hajduk Split, Partizan Beograd i mnogi drugi. Ove momčadi imale su žestoko rivalstvo, a međusobne utakmice bile su poznate kao „vječni derbiji“ i bile su jedne od najgledanijih i najposjećenijih utakmica u Jugoslaviji (Tomaš, 2021).

Nakon što su Hrvatska, Slovenija, Makedonija i Bosna i Hercegovina napustile Jugoslaviju, Jugoslavija se nikada više nije vratila na veliku nogometnu scenu.

2.4. Nogomet u Hrvatskoj nakon 1991.

U ratnim vremenima Prva hrvatska nogometna liga (HNL) krenula je 1992. uz sudjelovanje 12 klubova (Hajduk, Zagreb, Osijek, Inker, HAŠK Građanski, Rijeka, Istra, Varteks, Cibalia, Zadar, Dubrovnik, Šibenik). Prvenstvo je osvojio Hajduk. U drugom prvenstvu sudjelovalo je 16 momčadi, a prvak je bila zagrebačka Croatia. U prvenstvu 1993–94. sudjelovalo je 18 klubova, a prvak je bio Hajduk. Otada se Prva liga počela smanjivati i od sezone 2001–02. ima 12 članova. Do 2004. prvaci su bili zagrebački Dinamo i Hajduk te jedanput Zagreb. Od 1992. igraju se utakmice za kup. Prvi pobjednik bio je Inter iz Zaprešića, najviše uspjeha imali su zagrebački Dinamo i splitski Hajduk, a jednom je pobjednik bio i Osijek (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

HNS je ponovno primljen u članstvo FIFA-e 3. srpnja 1992., a članom UEFA-e postao je 17. VI. 1993. Hrvatska reprezentacija počela je igrati međunarodne utakmice od 1990., a u službenim natjecanjima sudjeluje od 1994., kada je uključena u kvalifikacije za EP. Nastupila je na završnim turnirima SP-a 1998. i 2002., 2006., 2014., 2018. te 2022. te svim Europskim prvenstvima od 1996. nadalje. 1998. hrvatska nogometna reprezentacija osvojila je treće mjesto, 2018. drugo mjesto, a 2022. ponovno treće mjesto na Svjetskom nogometnom prvenstvu. S takvim uspjehom pripada samom svjetskom nogometnom vrhu.

Dana 9. siječnja 2023., kada je FIFA posljednji puta ažurirala svoju ljestvicu, Hrvatska je zauzimala sedmo mjesto, a po broju stanovnika najmanja je u prvih trideset reprezentacija (transfermarkt, 2023).

3. Povijest kluba GNK Dinamo Zagreb

Građanski nogometni klub Dinamo Zagreb danas je nesumnjivo najuspješniji nogometni klub u Republici Hrvatskoj. Tako je bio prvak Hrvatske čak 24 puta u 30 sezona, a i trenutno je osigurao prvo mjesto na tablici te je prvak šestu uzastopnu sezonu.

GNK Dinamo je najtrofejniji hrvatski nogometni klub s osvojenih 33 titula prvaka u nacionalnim prvenstvima, 23 titule pobjednika nacionalnog Kupa, sedam Superkupova i osvojenim Kupom velesajamskih gradova 1967.

3.1. Godine osnutka

Sve je počelo s radom studenata i mladih koji su htjeli povećati entuzijizam prema nogometu i promovirati sport.

U Zagrebu je 26. veljače 1911. godine osnovan Prvi hrvatski građanski športski klub. Klub je osnovala skupina mladih intelektualaca i studenata koji su bili zainteresirani za promicanje fizičkog zdravlja i atletike među hrvatskim građanskim slojem. Građanski će u imenu kluba nestajati i pojavljivati se. I danas klub nastupa s „Građanski“ u imenu. (Povijest.hr, 2018).

Među osnivačima kluba bili su Franjo Bukovec, Hugo Buli, Vjekoslav Bastl i Ante Jurčić. Prvi predsjednik kluba bio je Franjo Bukovec, pravnik i književnik koji je bio i vrsni sportaš. U travnju 1911. Zagrebački HAŠK odigrao je dvije uzvratne utakmice s reprezentacijom Češkog nogometnog saveza i izgubio u obje utakmice 1:7 i 0:8. Prva utakmica između Hrvata i Srba odigrana je 11. lipnja 1911. U Zagrebu između HAŠK-a i reprezentacije Kraljevine Srbije. Igrane su dvije utakmice. U prvoj je utakmici zagrebački klub pobijedio rezultatom 6:0, a u drugoj utakmici 8:0 (Kovačić, 2019, str. 28).

U prvom je razdoblju nogometa na teritoriju današnje Hrvatske bilo utjecaja politike. Među nogometnim klubovima iz Zagreba osjetilo se rivalstvo između mlađih nogometaša koji su mahom dolazili iz Građanskog te nogometaša koji su dolazili iz HAŠK-a. Unatoč rivalstvu, oba su kluba značajno isticala nacionalni ponos. Dodatni aspekt umješnosti politike u tadašnji nogomet bila je tendencija da svijetom nogometa u Hrvatskoj upravlja Mađarska te da Mađarska raspoređuje financijska sredstva dostupna pojedinim momčadima. To je hrvatskim nogometnim klubovima bilo neprihvatljivo (Lalić, 2018, str. 97).

3.2. Međuratno razdoblje

Isti ljudi koji su osnovali klub i u njemu su djelovali kao igrači, sada su već bili formirani te su imali određenu političku i financijsku moć, što im je omogućilo da ponovno budu među glavnima u obnovi kluba.

Klub su do njegova gašenja trenirali isključivo stranci, a niz stranaca na klupi započet je strane od Engleza Arthura Gaskella, koji je donio prvi naslov prvaka. Na mjestu ga je zamijenio drugi Englez - James Donnelly, pa Austrijanac Josef Brandstatter, zatim ponovo Englez Richard Dombi, te Mađar Imre Poszonyi (dva puta prvak), Gijury Molnar, Robert Haftl, Otto Ringer i legendarni Martin Bukovi (gnk dinamo, 2023).

Nekoliko godina poslije rata, uprava kluba pokazala je svu svoju sposobnost jer je ubrzo počela dovoditi profesionalne nogometaše. U tom razdoblju Građanski daje najveći broj reprezentativaca, a u utakmici protiv Švedske u ožujku 1921. čak deset reprezentativaca Kraljevine SHS dolazilo je iz Građanskog, a jedanaesti je bio iz Concordie (gnk dinamo, 2023).

O tome koliko je Građanski bio značajan i na europskoj sceni svjedoči i utakmica iz 1923. koju su igrali protiv Barcelone. U utakmici protiv Barcelone u Barceloni, pred 25 tisuća navijača, Građanski je pobijedio Barcelonu 1-0. Iste godine, osnovano je i prvenstvo između svih država SHS-a, a prvo prvenstvo osvojio je upravo Građanski. Prvenstvo je ponovno osvojio i 1926 (gnk dinamo, 2023).

Kako se radilo o građanskom nogometnom klubu, financijski aspekt kluba bio je uvijek izazov. Jedan od najvećih problema bila je i gradnja stadiona. Drugi veliki zagrebački klubovi, koji su ujedno bili i glavna konkurencija Građanskom već su imali svoje stadione. Uprava Prvog građanskog športskog kluba dogovorila je gradnju stadiona 1923., a stadion se počeo koristiti već 1924. navijači su to dočekali s velikim oduševljenjem, no taj je stadion ujedno postao i velik izazov za opstanak kluba. Uprava se previše zadužila te nisu uspijevali otplatiti dugove, a to je utjecalo na kvalitetu igrača i trenera koji su dolazili u klub. Ipak, 1937., konzorcij koji je gradio stadion primio je zadnju ratu, čine je priča oko stadiona zaključena (gnk dinamo, 2023).

Do kraja dvadesetih klub će osvojiti još jedan naslov prvaka države (1928.), a onda će upasti u duboku krizu u kojoj mu je prijetilo i ukidanje. Naime, krajem dvadesetih i početkom tridesetih dolazi do sukoba dviju struja u klubu: tzv. mladih i starih. Šampionska generacija bila je na zalasku, a novi igrači još nisu sazreli i stasali što je rezultiralo lošim rezultatima i porazima u susretima s najvećim rivalima HAŠK-om, Concordijom, BSK-om Hajdukom i Jugoslavijom (gnk dinamo, 2023).

U jednom trenutku nezadovoljnici, odnosno grupa koja je nazvana „stari“ osnovali su potkraj 1929., novi klub pod nazivom Zagrebački Građanski Sportski klub 1911., koji neće zaživjeti i već 1930. se briše iz članstva zagrebačkog podsaveza (gnk dinamo, 2023).

Istodobno traje i problem oko isplata za stadion, pa je Sudbeni stol, kao stečajni sud u Zagrebu, otvorio i stečaj nad imovinom Građanskog. Međutim, uprava je postigla sporazum sa Konzorcijem, a stečajni postupak je odgođen. Spasonosna stvar za klub dogodila se izborom novog Upravnog odbora tijekom 1931. godine na čelu s predsjednikom Vladimirom Weillerom, koji se uspijeva nagoditi sa Konzorcijem oko povoljnije otplate dugova (gnk dinamo, 2023).

Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, država nije bila zainteresirana za razvoj talentiranih nogometaša. Sve privilegije koje su sportaši imali dolazile su ili od različitih sponzora kluba ili od simpatija navijača koji su svojim doprinosom sufinancirali klubove. Već u tom razdoblju pojavilo se ono što danas zovemo marketing. Tako su dvadesetih godina neke tvornice uvidjele koliko je nogomet popularan pa su popularnost nogometaša koristile za promociju svojih proizvoda. Zagrebačka tvornica slatkiša Union, uz lizalice je dijelila i sličice nogometaša, a za cijeli popunjeni album, nagrada je bila nogometna lopta (Kovačić, 2019, str. 71)

Na nogomet je negativno utjecala i Velika svjetska kriza iz 1929. Što je dodatno otežalo položaj kluba u otplaćivanju dugova. Ipak, utakmice su bile dobro posjećene, a prodaja karata omogućila je klubu da nastavi funkcionirati.

I u tom razdoblju povijesti nogometa zabilježeni su transferi. Tako je nogometaš Franjo Wolf prešao iz Slavie iz Praga u HAŠK, a zauzvrat je dobio opremanje apartmana. Ipak, ni klub niti igrač od transfera uglavnom nisu imali nikakve koristi (Kovačić, 2019, str. 72-75).

Nakon sloma Kraljevine Jugoslavije i Banovine Hrvatske, uspostavljena je Nezavisna Država Hrvatska. U novoj državi sportu je pridana velika važnost. Išlo se za time da sport ne bude rezerviran samo za određeni sloj društva, nego da sport postane zabava za veći broj ljudi. Također, kao i u drugim režimima tog vremena, i u NDH je sport koristio kao promidžba državne vlasti te je vodstvu države bilo u interesu ulagati u sport (Kovačić, 2019, str. 102)

Također, nakon raspada Jugoslavenskog nogometnog saveza, na računu saveza ostalo je između 400 i 500 tisuća dinara. Iz NDH su pokušavali ući u trag novcu, no nikada od njega nisu profitirali (Kovačić, 2019, str. 103).

Ta generacija igrača Građanskog, a i onih mlađih koji su dolazili poput Bobeka, bili su garancija velikih nogometnih postignuća. Nažalost HŠK Građanski, reklo bi se na vrhuncu moći, ukinut je 4. lipnja 1945. dekretom koji je donio novopostavljeni ministar narodnog zdravlja Aleksandar

Koharević, a to se odnosilo i ne sve druge klubove i športska društva koja su bila aktivna za vrijeme NDH. Arhiva kluba uglavnom je nestala, kao i trofeji i pokali koji su razgrubljeni, i kako su govorili neki svjedoci, dijeljeni na utakmicama i turnirima na kojima su igrali uglavnom predstavnici pojedinih vojnih jedinica Jugoslavenske armije. Najveći dio još aktivnih igrača i djelatnika kluba priključio se novoosnovanom Dinamu, koji je svoje prve utakmice i igrao na igralištu Građanskog na Koturaškoj (gnk dinamo, 2023).

3.3. Razdoblje nakon Drugog svjetskog rata

Novouspostavljena vlast pokušala je srušiti kontinuitet koji je Građanski imao kroz godine postojanja. To im nije uspjelo poći za rukom, jer osim što je Dinamo dobio novo ime, zadržani su gotovo svi igrači, skupa s liječnikom i maserom. Zadržana je prepoznatljiva plava boja, zadržan je čak i grb. Velik izazov za igrače i upravu kluba bio je i poziv većine igrača na služenje vojnog roka. Nakon odsluženog vojnog roka, gotovo svi su se vratili u Dinamo, no pridružili su im se i igrači glavnih rivala. Također, Dinamo je nastavio igrati na stadionu koji je izgrađen 1926. u Koturaškoj ulici (Kramer, 2006, str. 14-15).

Prvi uspjesi zagrebačkog Dinama u tom razdoblju bili su impresivni. Klub je prvi put osvojio Jugoslavensku prvu ligu 1948., samo tri godine nakon osnivanja, i ponovno osvojio ligu 1954. Ti rani uspjesi pomogli su da se Dinamo Zagreb uspostavi kao jedan od najboljih nogometnih klubova u Jugoslaviji i postane članom takozvane Velike Četvorke uz Hajduk, Partizan i Crvenu Zvezdu. Također, takav uspjeh omogućio je igračima Dinama da dođu do takozvanog zlatnog doba kluba u godinama koje dolaze (gnk dinamo, 2023).

Jedna od ključnih figura ranog uspjeha zagrebačkog Dinama bio je njegov dugogodišnji trener, Márton Bukovi. Bukovi, Mađar koji je prije toga trenirao klub u međuratnom razdoblju, vratio se u klub 1948. i pomogao da Dinamo dovede do prvog naslova prvaka Jugoslavije te iste godine (gnk dinamo, 2023).

Drugi važan čimbenik uspjeha zagrebačkog Dinama u tom razdoblju bio je njegov talentirani sastav igrača. Igrači koji su igrali za Dinamo bili su često Zagrepčani, no redove su popunjavali i drugim Hrvatima, napose s područja Hercegovine. Neki od najpoznatijih i najuspješnijih igrača kluba iz ove ere su Zlatko Čajkovski, Bernard Vukas i Branko Zebec, koji su svi ostvarili uspješne karijere i kao igrači i kao treneri (gnk dinamo, 2023).

Rani uspjesi zagrebačkog Dinama pomogli su učvrstiti njegovu reputaciju jednog od najboljih nogometnih klubova u Jugoslaviji i na Balkanu. Klub će u idućih nekoliko desetljeća osvojiti

brojne prvenstvene i kup natjecanja te postati jedan od najomiljenijih i najuspješnijih nogometnih klubova u Hrvatskoj i široj regiji.

3.4. Zlatno doba

Zlatnim dobom zagrebačkog Dinama smatra se razdoblje 1950-ih i 1960-ih godina, kada je klub postigao značajne uspjehe na domaćem i međunarodnom planu.

Tijekom tog razdoblja Dinamo Zagreb je četiri puta osvojio Jugoslavensku prvu ligu, 1958., 1960., 1961. i 1962., kao i Jugoslavenski kup 1960. i 1963. Klub je također postigao zapažene uspjehe u Europskom kupu, preteći UEFA Liga prvaka, došavši do polufinala natjecanja 1959. i 1960. godine (Sportnet, 2020).

Dinamo je pokretanjem europskih nogometnih kupova sredinom pedesetih počeo sustavno ostvarivati svoj značajni potencijal na međunarodnom planu. 1958. Godine osvojio je prvenstvo Jugoslavije pobijedivši Velež iz Mostara, klub koji dotada nikada nije pobijedio. Također, tom pobjedom Dinamo si je osigurao Turneju po Europi. Tako je pobijedio Dinamo iz Moskve, zatim Lenjingrad, zatim Dinamo iz Kijeva, a ostvario je i čitav niz pobjeda na teritoriju Francuske. (Kramer, 60-61), a izvanredne rezultate u Europi je postigao tijekom šezdesetih. Prvo je 1961. dosegnuo polufinale Kupa kupova, potom dvije godine kasnije finale Kupa velesajamskih gradova (danas Kupa UEFA) da bi taj prestižni trofej osvojio 1967. svladavši u finalu tada moćni Leeds. Posebno je zanimljiv put do osvajanja tog velikog natjecanja: u polufinalu Dinamo je u Na ovom je putu posebno zanimljiva utakmica Dinama i Eintracht Frankfurta. Dinamo je u gostima izgubio 3:0, no na kraju je vratio rezultat na 4:3, pobijedivši Frankfurt u Zagrebu. Na ovom je putu posebno zanimljiva utakmica Dinama i Eintracht Frankfurta. Dinamo je u gostima izgubio 3:0, no na kraju je vratio rezultat na 4:3, pobijedivši Frankfurt u Zagrebu rezultatom 4:0 (gnk dinamo, 2023).

Pored međunarodnih uspjeha iznimno uspješne šezdesete donijele su četiri pobjede i dva finala u jugoslavenskom Kupu, ali je u državnom prvenstvu klub čak pet puta ostao na drugom mjestu. Posebno je zanimljiva sezona 1968./1969. kada je nekoliko kola prije kraja prvenstva Dinamo imao sedam bodova prednosti nad Crvenom Zvezdom. Unatoč golemoj prednosti zaredali su se porazi od malih i neznatnih klubova za koje se smatralo da će biti rutinski pobijeđeni te je Dinamo sezonu zaključio na drugom mjestu. I dalje se ne može sa sigurnošću rekonstruirati koliko je to bilo politički namješteno, a koliko je zagrebačka momčad zaista nadigrana u nizu takvih poraza (gnk dinamo, 2023).

Završetkom šezdesetih godina za Dinamo je nastupilo pomalo sušno razdoblje sedamdesetih godina.

3.5. Od 1970.-tih do samostalnosti

Kako je spomenuto, razdoblje između 1960. i 1970. bilo je iznimno plodno za Dinamo, no naredno razdoblje Dinamo je doživio krizu. Osim što su bili u dva finala kupa Jugoslavije te jednom finalu prvenstva, nisu postigli nikakve značajnije rezultate niti na domaćoj niti na europskoj sceni. Razdoblje je bilo specifično i po tome što se dogodila najveća smjena generacija u povijesti kluba. O tome koliko je Dinamu išlo slabo u tom periodu svjedoči i izraz „kompleks Maksimira“ koji se pojavio među navijačima, a koji je bio rezultat činjenice da Dinamo nikako nije uspijevaao pobijediti utakmicu na domaćem terenu (Kramer, 2006, str. 92-93)

Nakon niza neuspjeha dogodila se smjena stručnog vodstva kluba 1974. A zatim i smjena trenera 1978./1979. Dinamo nije imao puno uspjeha u natjecanjima, no čini se da navijači Dinama to nisu zamjerali svojim predstavnicima pa je popularnost kluba rasla iz dana u dan, a utakmice koje je igrao Dinamo bile su i ostale među najposjećenijima u Jugoslaviji. Sezone 1978./1979. dogodila se kontroverza koja do danas nije u potpunosti razjašnjena. Naime, te sezone Dinamu nisu priznata dodatna dva boda koja je osvojio protiv Rijeke. Rijeka je utakmicu započela s igračem koji je bio suspendiran što je automatski značilo da je morala izgubiti rezultatom 3-0. Iako je Dinamo dobio te bodove, kasnije je Nogometni savez Jugoslavije te bodove poništio te tako lansirao Hajduk na prvo mjesto. Unatoč tome što Dinamu nisu priznata ta dva boda, Dinamo i Hajduk imali su jednak broj bodova, no Hajduk je osvojio prvenstvo zahvaljujući boljoj gol razlici (Kramer, 2006, str. 93).

Dinamu je slavu vratio jedan od najvećih ljudi hrvatskog nogometa uopće – Miroslav Ćiro Blažević. Gotovo da se cijelo desetljeće osamdesetih godina može zvati desetljeće Ćire Blaževića. Predvođen Miroslavom Blaževićem, Dinamo je osvojio sezonu 1981./1982. Unatoč tome što je tada osvojio sezonu, sve do 1991. Dinamo više nije uspio osvojiti prvenstvo Jugoslavije. Od 1945. do 1990. nogometaši Dinama osvojili su četiri prvenstva i sedam kupova (Kramer, 2006, str. 98-102).

Unatoč tome što Dinamo nije nizaio toliko nogometnih uspjeha kao primjerice Partizan, Crvena Zvezda ili Hajduk, od svih jugoslavenskih klubova uživao je najveću podršku. O tome svjedoči brojka od više od četrdeset tisuća pretplatnika. Veći broj pretplatnika u cijeloj je Europi imala samo Barcelona.

3.6. Od 1991. do 2023.

Od 1991. do 2023., Dinamo je osvojio 24 sezone od njih 32. također, od 31 kupa osvojio je 16. Iz ove statistike može se zaključiti kako je Dinamo apsolutno dominantna momčad Hrvatske nogometne lige te zapravo nema pravu konkurenciju (gnk dinamo, 2023).

Dinamo je 25. lipnja 1991. godine pod ravnanjem tadašnjeg predsjednika Josipa Šoića promijenio ime u HAŠK Građanski. Bio je to pokušaj bijega od imena koje je Dinamo koristio u SFRJ i pokušaj povratka tradicijama dvaju slavni prethodnika. Navijači nikad nisu prihvatili ovo ime koje je i napušteno 1993. Godine 1993. ime je promijenjeno u Croatia Zagreb. Bio je to potez kojim je tadašnji hrvatski politički vrh predvođen predsjednikom Franjom Tuđmanom želio distancirati od komunističke prošlosti i naziva kluba (gnk dinamo, 2023).

Pokušaj predsjednika Tuđmana stvoriti u Maksimiru klub nacionalnog jedinstva funkcionirao je samo za njegova života. U drugoj polovici devedesetih Dinamo osvaja pet hrvatskih prvenstava u nizu: 1996., 1997., 1998., 1999. i 2000. Iako je Croatia igrajući dvaput u Ligi prvaka ostavila dubok trag u maksimirskoj povijesti, ni ona se nije uspjela nametnuti javnosti i navijačima. Iz tog razloga, u veljači 2000. vraća se ime Dinamo. (gnk dinamo, 2023).

Također, značajan je doprinos koji je dinamo donio u razvoju igrača. U Hrvatskoj nogometnoj reprezentaciji uvijek igraju pojedinci iz Dinama. Također, igrači poput Joška Gvardiola i brojni drugi velikani hrvatskog nogometa došli su upravo iz Dinamove škole (gnk dinamo, 2023).

U svojim nastupima na velikim europskim natjecanjima Dinamo čini hrvatski klupski nogomet prepoznatljivim. Dinamo je do sad ukupno osam puta bio sudionik Lige prvaka u sezonama 1998./99., 1999./00., 2011./12., 2012./13., 2015./16., 2016./17., 2019./20., 2022./23. te je pet puta igrao skupinu Europske lige. U sezoni 2021./22. Dinamo je treći puta u četiri godine izborio plasman u proljetni dio europskih natjecanja. Ulazak u četvrtfinale Europske lige velik je uspjeh za cjelokupni hrvatski nogomet.

Svaki puta kada Dinamo nastupi u nekom velikom europskom natjecanju, na taj se način promovira hrvatski nogomet na razini Europe, čime se pruža prilika mladim talentiranim igračima da zaigraju i za druge europske klubove, ali i da steknu vrijedno iskustvo nastupa na velikim natjecanjima što uvelike pomaže nastupima hrvatske nogometne reprezentacije. Također, ne smije se zaboraviti da su Dominik Livaković, Josip Šutalo, Mislav Oršić i Bruno Petković, koji su na posljednjem svjetskom prvenstvu nastupali za hrvatsku reprezentaciju, iz redova Dinama. Može se reći da u posljednjih desetak godina Dinamo niže europske uspjehe

čime se svakako može usporediti sa svojim tradicionalnim „zlatnim dobom“ (gnk dinamo, 2023).

4. Povijest kluba HNK Hajduk Split

Navijači Hajduka jedni su od najstrastvenijih navijača na svijetu, a broj navijača koji podržava Hajduk, nogometni klub iz malog grada Splita iznimno je velik. Također, svi ti navijači podržavaju Hajduk strastvenije nego drugi navijači klubove za koje navijaju, a Hajduk utječe na njihove živote značajnije nego drugi klubovi na živote svojih navijača (Reić, 2005, str. 7-8).

Danas su u Hrvatskoj aktualne rasprave oko toga koji je stariji klub u Hrvatskoj – Hajduk iz Splita ili Dinamo iz Zagreba. U ovom će se radu zastupati teza kako je Hajduk osnovan 13. veljače 1911., dva tjedna ranije nego preteča nogometnog kluba Dinamo.

Dinamo i Hajduk danas zasigurno su dva najsnažnija nogometna kluba iz Hrvatske, a u odnosu na Hajduk, Dinamo je već godinama dominantan. Unatoč tome, aktualne su rasprave oko toga koji klub ima više uspjeha u svojoj povijesti.

4.1. Godine osnutka

Kao i Dinamo, i Hajduk su osnovali entuzijastični splitski studenti u pivnici u Pragu. U početnim je mjesecima organizacija kluba bila više na razini entuzijazma, a manje na razini profesionalnosti te je tako potrajalo sve dok se nisu dogovorila pravila kluba. Među tim pravilima bilo je i ime kluba – Hajduk, koje je imalo i političko značenje te je trebalo predstavljati otpor prema Austrougarskoj, no prema priči, studenti su uletjeli u kabinet profesora iz tjelesnog nakon čega je on predložio da se klub zove Hajduk, okarakteriziravši mladiće pravim hajducima (Čeko, 2011).

Hajduk ni kao organizacija općenito, ni kao nogometni klub nije bio općeprihvaćen u tadašnjem Splitu. Ne samo da su neki građani bili protiv nogometa, nego i velik broj građana koji su bili nastrojeni prema talijanštini nisu podržavali osnivanje nogometnog kluba, budući da je u gradu već bio prisutan klub Talijanaša *Calcio Spalato* (Čeko, 2011).

S istim je klubom Hajduk i odigrao prvu utakmicu, nadigravši protivnika rezultatom 9-0. Ta pobjeda vjerojatno je mnogo značila mladim Splićanima koji su osnovali Hajduk, no neovisno o tome, klub je postajao sve popularniji. Prvi trener na klupi Hajduka i sam je bio Čeh. Već u tim prvim susretima koje je odigrao, Hajdukovci su nosili prepoznatljive bijele košulje (Čeko, 2011).

Hajduk je djelovao vrlo uspješno naredne tri godine, dok njegov dobar trend nije zaustavio Prvi svjetski rat.

4.2. Međuratno razdoblje

Nakon završetka Prvog svjetskog rata, Hajduk je vrlo brzo nastavio s djelovanjem. Promjena državne vlasti – iz Austrougarske Monarhije u Kraljevinu SHS, a zatim u Prvu Jugoslaviju, značila je i promjenu sastava igrača i trenera.

Ipak, Hajduk je nastavio igrati te je od kraja Prvog svjetskog rata postao stalni natjecatelj svih državnih natjecanja koja je nerijetko i osvajao. Također, vrlo je važan podatak da je od jedanaest igrača nacionalnog tima čak deset bilo iz Hajduka. Vjerojatno bi i golman bio iz Hajduka, no kako je bio talijanske nacionalnosti, bilo je nemoguće da brani za nacionalni sastav (Palavra, 2016).

U međuratnom razdoblju Hajduk je osvojio prvenstvo 1927. te 1929. godine. Tridesete godine nisu bile toliko uspješne za Hajduk u Jugoslavenskoj nogometnoj ligi. Osvojio je tri puta drugo mjesto što je predstavljalo najbolji rezultat za Hajduk u tom razdoblju. Ipak, više je puta išao na međunarodna natjecanja, a i ugostio je neke poznatije europske klubove tog vremena. 1931. nogometaši Hajduka otputovali su u Sjedinjene Američke Države povodom dvadesete obljetnice osnivanja kluba. Tridesete godine nisu bile toliko uspješne za Hajduk u Jugoslavenskoj nogometnoj ligi. Osvojio je tri puta drugo mjesto što je predstavljalo najbolji rezultat za Hajduk u tom razdoblju. Ipak, više je puta išao na međunarodna natjecanja, a i ugostio je neke poznatije europske klubove tog vremena. 1931. nogometaši Hajduka otputovali su u Sjedinjene Američke Države povodom dvadesete obljetnice osnivanja kluba (Škarpa, 2004, str. 98-102).

S početkom Drugog svjetskog rata dogodile su se i značajne promjene u Hajduku. 1941. godine Hajduk je osvojio naslov prvaka Banovine Hrvatske i to je ujedno posljednje natjecanje koje se igralo u toj državi. Kako su Talijani okupirali Split, zahtijevali su da Hajduk nastupa u talijanskom nogometnom prvenstvu. Hajdukovci su to odbili te su odlučno tražili da nastupaju u prvenstvu Nezavisne Države Hrvatske. Primjer Hajduka slijedili su i drugi klubovi s područje Splita (Palavra, 2016).

S druge strane, slaba diplomacija NDH te inferioran položaj u odnosu na Italiju i Njemačku rezultirali su diplomatskim porazom te isključenjem mogućnosti da se Hajduk natječe u nogometnoj ligi NDH. Državni povjerenik za sport kojeg je odredio NDH također nije dopuštao da igrači Hajduka nastupaju za druge hrvatske klubove tvrdeći kako će se to omogućiti čim NDH pripoji Dalmaciju i Split (Kovačić, 2019, str. 145).

Nakon što je Italija kapitulirala 1943., partizani su ušli u grad te su bili na vlasti u Splitu 18 dana, dok Nijemci nisu ušli u grad te ponovno pripojili Dalmaciju NDH. Sve je to značajno utjecalo na postojanje Hajduka (Kovačić, 2019, str. 153).

Postojale su brojne inicijative da se Hajduk obnovi. Tijekom 1943. na različitim se instancama pokušavalo skupljati sredstva za ponovno formiranje kluba. Najviše su dali Hajdukovi navijači iz Zagreba, Vukovara i Vinkovaca te vojnici NDH. Vrijedno je spomenuti i da je znatnu količinu sredstava za obnovu donirao i njihov vječni rival, Građanski iz Zagreba. Hajduk je obnovljen u svibnju 1944. na Visu. Partizanskim zauzimanjem Splita, 1944. godine, Hajduk se vratio u grad te je već početkom studenoga odigrao svoju prvu utakmicu protiv Britanske vojske koju je i pobijedio 1-0 (Kovačić, 2019, str. 155).

4.3. Razdoblje nakon Drugog svjetskog rata

1945. godine, na završetku rata, novouspostavljena vlast u Beogradu ponudila je Hajduku da nastupa u Beogradu i da postane vojni klub. To su Hajdukovci odbili, a smatra se da je tadašnji predsjednik Hajduka, Tito Kirigin, bio jedina osoba koja je smjela reći ne Josipu Brozu, budući da su inače neistomišljenici pogubljivani (hajduk.hr, 2022).

Iste godine Hajduk je zabilježio nekoliko gostovanja na Bliskom Istoku gdje je bio i prilično uspješan. Hajduk je dobio i titulu počasne momčadi slobodne Francuske (hajduk.hr, 2022).

Iste godine, 1945., a zatim i 1946. Hajduk osvaja prvenstvo Federalne Države Hrvatske. Ujedno, Frane Matošić bio je najbolji strijelac natjecanja. Frane Matošić u narednih je nekoliko sezona uvijek bio ili najbolji ili među najboljim strijelcima lige te je najbolji golgeter Hajduka svih vremena (hajduk.hr, 2022).

1950. godina bila je vrlo značajna za Hajduk. Na travnjak na kojemu su igrali postavlja se nova trava na igralištu kod plinare. Iz tog je razloga cijeli prvi dio prvenstva Hajduk igrao u gostima. Ipak, bez ijednog poraza u cijeloj sezoni, osvojili su prvenstvo Jugoslavije te godine. Na utakmici protiv Crvene Zvezde prvi su se puta javili i navijači Hajduka koji su se po uzoru na Brazilce nazvali Torcida (hajduk.hr, 2022).

Dvije godine kasnije, 1952., Hajduk je ponovno osvojio prvenstvo. Hajduk je trebao osvojiti i sljedeću sezonu, no kako su išli na turneju po Južnoj Americi gdje su meli sve pred sobom, vlasti im nisu htjele odgoditi utakmice u Jugoslaviji te su nastupali s juniorima. Kad su se vratili iz Amerike, u Beogradu su porazili Crvenu zvezdu 4-1, no nažalost, nedostajalo im je dva boda da osvoje i tu sezonu (hajduk.hr, 2022).

U tom su razdoblju, do 1960., Hajdukovci osvojili još jedno prvenstvo. Razdoblje između 1961. i 1970. bilo je najteže razdoblje u povijesti kluba. 1965. situacija je bila toliko teška da se zbog politički montirane „Afere Planinić“ Hajduk borio za opstanak u ligi (hajduk.hr, 2022).

I u tom je razdoblju Hajduk osvojio jedan kup Jugoslavije, a pokal kupa čuvao je kadet Jurica Jerković koji je desetak godina kasnije predvodio Hajduk do njegova vrhunca.

4.4. Zlatno doba

Zlatno doba Hajduka bilo je od 1970. do 1980. U tih deset godina Hajduk je osvojio devet velikih kupova. 1971. Hajduk je došao i do velikog europskog uspjeha došavši do finala kupa kupova u kojemu je izgubio od Leedsa rezultatom 0-1 (hajduk.hr, 2022).

Ubrzo je momčad preuzeo Tomislav Ivić koji je bio jedan od najvećih trenera Hajduka, a i šire i to ne samo u tom razdoblju, nego i općenito (hajduk.hr, 2022).

Narednih nekoliko sezona Hajduk je igrao u Europi. U Europi je uvijek bio uspješan, no vrlo često, gotovo ukleta nesreća pratila je igrače Hajduka pa su stranice povijesti ispisane pomalo nevjerovatnim preokretima (hajduk.hr, 2022).

1978. došao je Hajduk do četvrtfinalne utakmice u Ligi prvaka gdje je izgubio od Hamburgera 1-0, a zatim ih je u Splitu pobijedio 4-3, no zbog golova u gostima, nažalost, nije prošao dalje (hajduk.hr, 2022).

1979. godina bila je estetska prekretnica, budući da se gradio Poljud, koji je bio među najljepšim stadionima na svijetu u to vrijeme. Nažalost, kako su zaigrali na Poljudu, Hajdukovci nisu nikada povratili staru uspješnost (hajduk.hr, 2022).

4.5. Od 1980-tih do samostalnosti

Hajduk je u ovom razdoblju imao nekoliko većih uspjeha. Tako je došao do polufinala te do finala kupa UEFA. Ipak, u domaćem prvenstvu uspjeh je u potpunosti izostao (hajduk.hr, 2022).

Ironično, Hajduk je osvojio 1991. posljednji kup Jugoslavije čime je Titov pehar ostao u Hajduku, gdje je i danas (hajduk.hr, 2022).

4.6. Od 1991. do 2023.

Prvo prvenstvo Hrvatske održano je već 1992., a upravo je Hajduk osvojio prvo prvenstvo. Sljedeće sezone Hajduk nije uspio obraniti naslov, no zato je 1994. i 1995. osvojio prvenstvo Hrvatske. Do kraja desetljeća Hajdukovci su uglavnom bili iza Dinama odnosno Croatie. Jedan od razloga bili su i financijski problemi u kojima se klub našao. Sezonu 2000./2001.

Hajdukovce je na trenerskoj klupi predvodio Zoran Vulić, čijim su slobodnim udarcem Hajdukovci osvojili kup 1992. Vulić je doveo Hajduk do toga da je ponovno osvojeno. Isti je trener predvodio Hajduk kada je osvojeno prvenstvo 2003./2004. Njega je zamijenio Ivan Katalinić koji je vodio Hajduk do novog, šestog naslova Hrvatske nogometne lige, što je ujedno bio i posljednji naslov lige koji je Hajduk. Kako je izostajao uspjeh na terenu, Hajduk se našao pred stečajem i velikim financijskim problemima. Na svu sreću, kako ima vrlo odane navijače, navijači su otkupili dugove Hajduka čime je Hajduk postao prvo sportsko dioničko društvo u. Zapaženi uspjeh postigla je juniorska momčad Hajduka te je došla do finala lige prvaka. U finalu lige prvaka poraženi su od AZ Alkmaara (hajduk.hr, 2022).

5. Utjecaj Dinama i Hajduka na nogomet u Hrvatskoj

Nogomet u Hrvatskoj zauzima posebno mjesto u srcima Hrvata, a dva su kluba odigrala zasigurno najznačajniju ulogu u oblikovanju nogometne panorame u zemlji: GNK Dinamo Zagreb i HNK Hajduk Split. Ova dva kluba, sa svojom bogatom poviješću i strastvenim navijačkim bazama, imala su dubok utjecaj na hrvatski nogomet, kako na domaćem tako i na međunarodnom planu.

Dinamo Zagreb i Hajduk Split imali su ključnu ulogu u razvoju nogometa kao profesionalnog sporta u Hrvatskoj. Kao dva vrlo stara nogometna kluba u zemlji, postavili su temelje organiziranog nogometa i visoke standarde profesionalizma. Kroz svoje objekte za treniranje, akademije za mlade i programe treniranja, oba kluba odgajaju mlade talente i pridonose ukupnom razvoju sporta u Hrvatskoj. Oni su bili ključni u oblikovanju nogometne infrastrukture u zemlji, naglašavajući važnost pravilnog treninga, taktike i razvoja igrača.

Specifičnost obaju klubova je što su osnovani od strane amatera. U trenutku kad su osnovani, nogomet kao sport još je bio u povojima, a ideja da će nogomet postati ono što je danas bila je nezamisliva. Niti jedan niti drugi klub nisu imali bogate osnivače i golemi kapital kojim su osnovani i pokrenuti, no čini se kako su imali važniju stvar od toga – strastvenost i podršku navijača od najranijih dana.

5.1. Rivalstvo i nacionalni identitet

Žestoko rivalstvo između zagrebačkog Dinama i splitskog Hajduka odigralo je značajnu ulogu u hrvatskom nogometu i postalo sastavni dio sportske kulture u zemlji. Utakmice ova dva kluba, poznate kao Vječni derbi izazivaju neizmjernu strast i nacionalni ponos. Intenzivno natjecanje i povijesni kontekst utakmica poslužili su ujedinjavanju navijača iz različitih regija, jačajući njihov osjećaj hrvatskog identiteta i njegujući kolektivni duh. Rivalstvo je preraslo nogomet, postavši simbol regionalnog i nacionalnog ponosa za navijače diljem Hrvatske ((Ujević, 2022, str. 9).

Kako oba kluba postoje od 1911., a već su se u prvim godinama nametnuli kao veliki klubovi u Hrvatskoj, tako se i rivalstvo među klubovima povećavalo. Pod imenima pod kojima danas igraju, prvi su susret odigrali 1945., a Hajduk je pobijedio 1 – 0. Utakmica je odigrana u Splitu (Ujević, 2022, str. 13). Posljednja utakmica koju su odigrali odigrana je 22. srpnja 2023. na Maksimiru, a Hajduk je pobijedio 2 – 1.

U ranim danima obaju klubova, rivalstvo se donekle javilo još u prvoj Jugoslaviji, no nije bilo na razini na kojoj se razvilo kasnije. Kako je danas u hrvatskoj ligi naziv vječni derbi, tako je u Jugoslaviji naziv Dinamo i Hajduka bio dio velike četvorke jugoslavenskog nogometa. Za vrijeme političkih kriza u kojima se nalazila Hrvatska navedeni nogometni klubovi nerijetko su bili čuvari nacionalnog identiteta. Tako je Hajduk odbio igrati za talijansku ligu, a Dinamo je bio simbol hrvatstva u Jugoslaviji.

Promotri li se Hrvatska nogometna liga, može se primijetiti kako na ova dva kluba opada 95% hrvatskih naslova. Samo je još Nogometni Klub Rijeka osvojila naslov prvaka. U hrvatskom nogometnom prvenstvu Dinamo i Hajduk su momčadi koje postavljaju standarde prema kojima se druge ekipe ravnaju.

5.2. Dinamo i Hajduk na međunarodnoj razini

I Dinamo Zagreb i Hajduk Split predstavljali su Hrvatsku na međunarodnoj sceni. Također, oba kluba u prošlosti su na međunarodnoj razini pokazivali bolje rezultate. Ipak, i u današnjem nogometu oba se kluba nerijetko plasiraju na velika natjecanja, a ponekada i prođu grupu. Njihovo sudjelovanje u europskim natjecanjima, poput UEFA Lige prvaka i UEFA Europske lige, dalo je hrvatskom nogometu eksponiranost i prepoznatljivost u svijetu (Kovačić, 2019). Zapažene pobjede protiv renomiranih klubova i nezaboravne utakmice skrenule su pozornost na hrvatski nogomet. Ipak, hrvatski je nogomet na međunarodnoj razini prepoznat prvenstveno zbog reprezentativnih uspjeha te igrača koji potječu iz Hrvatske, a na međunarodnoj sceni postižu iznimne rezultate. Upravo većina tih nogometaša započela je karijeru u Dinamu ili Hajduku ili je barem u jednom periodu igrala za neki od ta dva hrvatska kluba (HNS, 2023).

Među klubovima koji igraju ili su igrali prvu hrvatsku nogometnu ligu, na međunarodnim natjecanjima nastupili su:

1. GNK Dinamo Zagreb
2. HNK Hajduk Split
3. NK Osijek
4. HNK Rijeka
5. HNK Segesta
6. NK Zagreb

Od hrvatske samostalnosti, svake godine na kvalifikacijama za barem jedno međunarodno natjecanje natječu se Dinamo i Hajduk, dok se drugi klubovi povremeno izmjenjuju.

5.3. Razvoj mladih i reprezentacija

Nogometne škole zagrebačkog Dinama i splitskog Hajduka bili su od neprocjenjive važnosti u odgajanju talentiranih igrača koji su potom predstavljali hrvatsku reprezentaciju. Usmjerenost klubova na razvoj mladih pružila je snažnu osnovu za uspjeh reprezentacije, budući da su mnogi igrači iz Dinama i Hajduka postali ključni pridonositelji postignućima hrvatske reprezentacije na velikim turnirima. Upravo su juniori Hajduka 2023. došli do finala lige prvaka. Ova sinergija između klubova i reprezentacije stvorila je snažnu vezu i međusobni utjecaj reprezentacije i klubova.

Dinamo i Hajduk uvijek daju velik broj igrača Hrvatskoj nogometnoj reprezentaciji na svim velikim natjecanjima. U svojoj kratkoj povijesti Hrvatska nogometna reprezentacija ostvarila je značajne uspjehe na međunarodnoj razini, no svakako se ističu brončana medalja 1998., srebrna medalja 2018. te brončana medalja 2022.

Na prvenstvu 1998., od 22 hrvatska reprezentativca, osam ih je u tom trenutku igralo za Dinamo (tada Croatia Zagreb) ili za Hajduk Split.

Igrač	Klub
Dražen Ladić	Croatia Zagreb
Anthony Šerić	Hajduk Split
Goran Jurić	Croatia Zagreb
Robert Prosinečki	Croatia Zagreb
Silvio Marić	Croatia Zagreb
Igor Tudor	Hajduk Split
Dario Šimić	Croatia Zagreb
Krunoslav Jurčić	Croatia Zagreb

Na prvenstvu svjetskom prvenstvu 2018. od 24 reprezentativca, samo je zamjenski golman Dominik Livaković u trenutku prvenstva igrao za Dinamo, dok su drugi igrači došli iz drugih klubova. Ipak, brojni nogometaši došli su iz Hajdukove ili Dinamove škole nogometa. Na prvenstvu 2022., od 26 igrača, pet igrača je za vrijeme prvenstva igralo za Dinamo ili za Hajduk.

Igrač	Klub
Dominik Livaković	Dinamo Zagreb
Marko Livaja	Hajduk Split
Bruno Petković	Dinamo Zagreb
Mislav Oršić	Dinamo Zagreb
Josip Šutalo	Dinamo Zagreb

Iako se udio igrača koji igra za Hrvatsku reprezentaciju, a koji dolazi iz Dinama i Hajduka u odnosu na 1998. smanjio, udio igrača koji dolazi iz Dinamove ili Hajdukove škole nije se smanjio. Tako za U-19 reprezentaciju, od dvadeset igrača, deset ih igra za Dinamo ili Hajduk (HNS, 2023).

5.4. Navijači

Naposlijetku, ni Dinamo ni Hajduk danas ne bi postojali da nisu imali tako dobre navijače. Kako je ranije istaknuto, Građanski je osim Barcelone imao najviše pretplatnika u cijeloj Europi što mu je omogućilo da može i izgraditi stadion i dovesti bolje trenere i igrače. S druge strane, navijači Hajduka bili su spremni otkupiti dugove kluba kako klub ne bi morao ići u zatvaranje te kako bi što lakše nastavili prvenstvo.

Iako je Dinamo kroz povijest pratila prava „vojska“ navijača, prva organizirana skupina ljubitelja „plavih“ pojavila se 1986. godine. Nekolicina najzagriženijih, najvjernijih navijača Dinama osnovala je tada, po uzoru na slične skupine u inozemstvu, skupinu Bad Blue Boys. Prema legendi, ovaj naziv inspirirao je, u to vrijeme vrlo popularni film “Bad Boys” sa Seanom Pennom u glavnoj ulozi. Bad Blue Boysi su pratili Dinamo kako u nogometnom, tako i u političkom i financijskom smislu čime su nebrojeno puta pokazali svoju odanost (BBB, 2020).

Razvoj Torcida povezan je sa svjetskim nogometnim prvenstvom. Naime, skupina studenata koji su pratili Hajduk na Svjetsko nogometno prvenstvo u Brazilu 1950. oduševila se skupinom brazilskih navijača pod imenom Torcida. Po povratku u Hrvatsku, pred kraj sezone, Hajduk je čekala utakmica s Crvenom zvezdom. Pred tu utakmicu osnovana je navijačka skupina Torcida koja je najstarija navijačka skupina u Europi (Torcida.hr, 2016).

Kad se govori o navijačima, ne misli se isključivo na Torcidu i Bad Blue Boyse, službene skupine navijača koje su dominantne u hrvatskoj supkulturi nogometnog navijanja, nego i na sve podržavatelje Dinama i Hajduka koji će povremeno uključiti televiziju i pogledati nogomet ili uživo otići na stadion na utakmicu. Dinamo i Hajduk nesumnjivo igraju najgledanije utakmice hrvatskog nogometa i uživaju najveću potporu gledatelja.

Utjecaj zagrebačkog Dinama i splitskog Hajduka na hrvatski nogomet teško je precijeniti. Od njihove uloge u razvoju profesionalnog nogometa, njegovanja nacionalnog identiteta i rivalstva, do međunarodnog priznanja, razvoja mladih i strastvene navijačke kulture. Oba kluba oblikovala su današnju scenu hrvatskog nogometa. Njihovi uspjesi i naslijeđe ostavili su neizbrisiv trag, nadahnuvši generacije igrača, ujedinivši navijače i etablirajući Hrvatsku kao cijenjenu silu u svijetu nogometa.

Dinamo Zagreb i Hajduk Split ostaju stupovi hrvatskog nogometa, predstavljaju bogato sportsko naslijeđe zemlje i utjelovljuju nepokolebljivi duh njezinih ljudi. Kako se hrvatski nogomet nastavlja razvijati, utjecaj ova dva kluba nedvojbeno će nastaviti oblikovati njegovu budućnost, osiguravajući da naslijeđe koje su stvorili traje i za generacije koje dolaze.

6. Zaključak

Nogomet je u Hrvatskoj možda i više od najvažnije sporedne stvari na svijetu. Za državu koja ima tako malo stanovnika, Hrvatska je vjerojatno najbolja nogometna reprezentacija u svijetu. Brojni talenti koji igraju za hrvatski reprezentaciju stasali su upravo iz Dinama ili Hajduka.

Hrvatski klupski nogomet nije na tako visokoj razini kao nogomet koji igra reprezentacija. Unatoč tome, hrvatski klupski nogomet ima već više od stoljetnu tradiciju, a put razvoja nije bio nimalo jednostavan zahvaljujući pretežito negativnoj situaciji u kojoj se Hrvatska nalazila u svojoj povijesti. Danas hrvatski nogometni klubovi povremeno sudjeluju na europskim nogometnim natjecanjima. Pretežito su to upravo klubovi Dinamo iz Zagreba i Hajduk iz Splita. Oba kluba, posebno Dinamo, u proteklih četvrt stoljeća apsolutno dominiraju na nacionalnoj nogometnoj sceni te gotovo uvijek osvajaju i ligu i kup.

Utjecaj Dinama i Hajduka na nogomet u Hrvatskoj velik je ne samo sa sportske, nego i s političke strane. Nažalost, oba kluba u povijesti su bila žrtve političkih odluka i režima koji su u pojedinom povijesnom trenutku bili na snazi.

Hrvatski klupski nogomet imao je značajan utjecaj na razvoj hrvatskog reprezentativnog nogometa. Može se činiti kako klupski nogomet u Republici Hrvatskoj nije na razini na kojoj je reprezentativni nogomet, no promotre li se ekonomske i političke okolnosti u kojima djeluje Hrvatska nogometna liga, može se zaključiti kako su i hrvatski klubovi ostavili značajan otisak na europskoj nogometnoj sceni.

Bibliografija

1. *BBB.* (2020). Preuzeto 25. srpnja 2023. iz Povijest: <http://www.badblueboys.hr/povijest/>
2. Čeko, M. (2011). *Slavna povijest slavnog kluba: Hajduk od osnutka do početka 90-ih.* Preuzeto 25. travnja 2023. iz index.hr: <https://www.index.hr/sport/clanak/slavna-povijest-slavnog-kluba-hajduk-od-osnutka-do-pocetka-90ih/537467.aspx>
3. *Eduvizija.* (2018). Preuzeto 21. siječnja 2023. iz Povijest nogometa u Hrvatskoj: <http://www.eduvizija.hr/portal/sadrzaj/povijest-nogometa-u-hrvatskoj>
4. *gnk dinamo.* (2023). Preuzeto 22. ožujka 2023. iz Povijest: <https://gnkdinamo.hr/hr/Klub/Povijest>
5. *hajduk.hr.* (2022). Preuzeto 13. travnja 2023. iz Povijest: <https://hajduk.hr/povijest>
6. *HNS.* (2023). Preuzeto 25. srpnja 2023. iz Hrvatska reprezentacija: <https://hns-cff.hr/reprezentacije/hrvatska-a-reprezentacija/igraci/>
7. *Hrvatski nogometni savez.* (2022). Preuzeto 21. siječnja 2023. iz Hrvatski nogometni savez osnovan je 13. lipnja 1912. godine.: <https://hns-cff.hr/hns/o-nama/povijest/>
8. *Kanal RI.* (2018). Preuzeto 21. siječnja 2023. iz Spomen ploča prvoj hrvatskoj nogometnoj utakmici: <https://kanal-ri.hr/spomen-ploca-prvoj-nogometnoj-utakmici/>
9. Kovačić, D. (2019). *Hrvatski nogomet u doba cara, kralja, poglavnika i maršala.* Zagreb: AGM: Hrvatski institut za povijest.
10. Kramer, F. (2006). *Sveto ime Dinamo: Dinamova istina: leksikon Dinama .* Zagreb: Topical; Nogometni klub Dinamo.
11. Lalić, D. (2018). *Nogomet i politika: povijest i suvremenost međuodnosa u Hrvatskoj .* Zaprešić: Fraktura.
12. *Leksikografski zavod Miroslav Krleža.* (2017). Preuzeto 21. siječnja 2023. iz Nogometni leksikon - Hrvatska: <http://nogomet.lzmk.hr/clanak.aspx?id=915>
13. *NK Dinamo.* (2012). Preuzeto 15. ožujka 2023. iz Dinamo kroz povijest: <https://sites.google.com/site/nkdinamomax308/grb-i-dresovi/dinamo-kroz-povije>
14. Palavra, Z. (2016). *Povijest Hajduka. Završni rad.* Pula: Sveučilište u Puli.

15. *Povijest.hr*. (2018). Preuzeto 15. ožujka 2023. iz Kako je nastao nogometni klub Dinamo? – 1911.: <https://povijest.hr/nadanasnjidan/kako-je-nastao-nogometni-klub-dinamo-1911/>
16. Reić, Z. (2005). *Majstori s mora: antologija tekstova*. Zagreb: V.B.Z.
17. *Sportnet*. (2020). Preuzeto 22. ožujka 2023. iz GNK Dinamo Zagreb: <https://sportnet.hr/nogomet/klubovi/dinamo/?p=povijest>
18. Škarpa, D. (2004). *Štorija o balunu*. Zagreb: Vlastita naknada.
19. Tomaš, A. (2021). Nogomet u Jugoslaviji. *Diplomski rad*. Split: Sveučilište u Splitu.
20. *Torcida.hr*. (2016). Preuzeto 24. srpnja 2023. iz Osnivanje Torcide: <https://www.torcida.hr/povijesna-cinjenica/osnivanje-torcide/>
21. *transfermarkt*. (2023). Preuzeto 21. siječnja 2023. iz Fifa World Ranking List: <https://www.transfermarkt.com/statistik/weltrangliste>
22. Ujević, B. (2022). *Vječni derbi: 1945.-1991*. Zagreb: Pis Shop.